

Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου κατά την

Του

Κωνσταντίνου Φωτιάδη*

Οι εκτοπισμοί και ο Liman von Sanders

Οι κάτοικοι της Ματσούκας διατάχθηκαν, τον Απρίλιο του 1916, να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους, και απελάθηκαν μέσω των Ποντικών Άλπεων, στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας, κυρίως στα οροπέδια του Ερζερούμ. Αφάνταστες και απερίγραπτες είναι οι ταλαιπωρίες που πέρασαν τις χειμωνιάτικες, ακόμη, για την περιοχή μέρες και νύχτες της πορείας τους. Η πείνα και οι αρρώστιες ήταν το τελειωτικό χτύπημα κατά των Ελλήνων. Ο λευκός θάνατος αποδεκάτιζε τους εξορίστους. Μυστικά διατάγματα και διαταγές έθεταν εκτός νόμου και ζωής τους χριστιανούς.

Ο Γιώργος Λαπαρίδης, που επέζησε από τις κακουχίες της εξορίας στο Ερζερούμ, περιγράφει με ιδιαίτερα τραγικό, αλλά συνάμα λακωνικό τρόπο, το προσωπικό του μαρτύριο καθώς και των συγχωριανών του:

Έτον ς' σα 1916 τση χρονιάς. Οι Ρουσάντ' επαίραν την Ζάβεραν και εμάς τσ' αγούρ'ς οι Τουρκάντ' εποίκαν εμάς εξορίαν σ' σο Ερζερούμ. Χειμωγκός καιρός, μέσσασμαν Καλανταρί και κρύος πάγος. Τα λιθάρια κατέσπαναν ας σο πάγον και εμείς άχαροι επορπάναμεν ξυπόλ'τοι και μισοφορεμέν'. Όποιος εφόρνεν τσιαρούχια έτον καλότυχος. Και σίτια επορπάναμε οι τσιανταρμάδες εντούναν με τα κοντάκια

του τυφεκί και ερούζ'νανε μας απέσ' σο ποτάμ', ς' στον Κάνιν, και εβρέχουμες καλά καλά. Εγίνουμες λουλούτσ' ας σο νερόν. Και επεκεί εβγάλλ'νανέ μας ας σο ποτάμ' και εποπράτ'ναμε. Τα βρεγμένα τα λώματα εμούν επάγωναν απάν'εμούν και εποίναν' «κρατσ-κρουτσ» τα κροσταλίδια και τα παγούρια.

Πόσ' νομάτ' επέμ'ναν ς' σα στράτας, πόσ' νομάτ' έπαθαν ας σο κρύον, πόσ' νομάτ' επέθαναν ας σο λιμόν, είνας θεός εξέρ!

Τα ταπούρ' εμούν δηλ. η ομάδα εμούν έτον 120 νομάτ' ας ση Ζάβεραν και 45 νομάτ' εκλώσταμ οπίσ'[...].

Οι μετατοπίσεις των πληθυσμών, οι λεηλασίες, οι πυρπολήσεις των χωριών, οι βιασμοί και οι δολοφονίες είχαν ως κύριο στόχο την αλλοίωση του εθνολογικού χαρακτήρα των ελληνικών περιοχών, για να επιτευχθεί ευκολότερα ο εκτουρκισμός εκείνων που θ' απέμεναν. Επίσημη έκθεση προς το υπουργείο Εξωτερικών, με ημερομηνία 14/1/1915, προειδοποιεί την ελληνική κυβέρνηση για τον επερχόμενο κίνδυνο:

Μεταξύ των υπό του Νεοτουρκικού κομιτάτου ληφθεισών αποφάσεων είναι και ο εκτουρκισμός των ελληνικών πληθυσμών, ο οποίος δεν είναι δυνατός, εφόσον υπάρχουν συμπαγείς ελληνικοί συνοικισμοί. Αι στρατιωτικάί ανάγκαι παρέχουσιν καταλληλοτάτην πρόφασιν ίνα διασκορπισθώσιν οι χριστιανοί και ούτω καταστή δυνατός ο εκτουρκισμός αυτών.

Κατά τον F. Sartiaux, πλέον,

[...] οι Νεότουρκοι αποκάλυψαν το μεγαλεπήβολο σχέδιό τους, την εξόντωση δηλαδή όλων των ιθαγενών χριστιανών της Μικράς Ασίας. Ποτέ, σε καμιά περίοδο της Ιστορίας, κανένα πιο διαβολικό σχέδιο δεν είχε στοιχειώσει τη φαντασία του ανθρώπου.

Η «ερυθρά» σφαγή ολοκληρώθηκε από ένα σύστημα που λέγεται «λευκή» σφαγή. Πρόκειται για την αργή εξόντωση από την κακομεταχείριση, τις εκτοπίσεις, το κρύο, την παρατεταμένη στέρηση νερού και τροφής, τον αποκλεισμό σε μπουντρούμια τόσο μικρά που να μη χωράς όρθιος. Η τρομερή αυτή επινόηση ικανοποιούσε πλήρως το φανατισμό και την κτηνωδία του Εμβέρ, την πιο ψυχρή, μα κυνική φαντασία του Ταλαάτ, καθώς μπορούσαν να ισχυριστούν πως τις εκτοπίσεις τις απαιτούσαν οι στρατιωτικές ανάγκες και πως τα χέρια τους δεν είχαν λερωθεί με αίμα, γιατί οι χριστιανοί πέθαιναν μόνοι τους στο δρόμο!

Ο υπέρμετρος φανατισμός τους τους είχε οδηγήσει μάλιστα ως το σημείο να επαναφέρουν τη δουλεία και τον εξανδραποδισμό. Ο Τούρκος αστυνόμος του

Μπαλούκ-Χισάρ διαλαλούσε, με δημόσιο κήρυκα, τον Ιούλιο του 1915:

Παραδίδω γυναίκες χριστιανών αντί πέντε λεπτών το κομμάτι!

Οι ανθελληνικοί διωγμοί μέσα από τα γερμανικά και τα αυστριακά έγγραφα

Είναι γεγονός ότι ορισμένοι Γερμανοί διπλωμάτες, μη συμφωνώντας με την πολιτική της εθνοκάθαρσης που εφάρμοζε η στρατιωτική ηγεσία της χώρας τους, προσπάθησαν με αλλεπάλληλες ενέργειες προς την πολιτική τους ηγεσία να διαχωρίσουν τουλάχιστον τη θέση και τις ευθύνες τους από τα γενοκτονικά μέτρα των Νεοτούρκων, ιδιαίτερα μετά την παγκόσμια κατακραυγή για το αρμενικό ολοκαύτωμα. Συγκεκριμένα, στις 16 Ιουλίου 1916 ο Γερμανός πρόξενος της Αμισού Kückhoff επισήμανε στο υπουργείο Εσωτερικών, στο Βερολίνο:

Από αξιόπιστες πηγές ολόκληρος ο ελληνικός πληθυσμός της Σινώπης και της παραλιακής περιοχής της επαρχίας Κασταμονής έχει εξοριστεί. Εξορία και εξολόθρευση είναι στα τουρκικά η ίδια έννοια, γιατί όποιος δεν δολοφονείται, πεθαίνει ως επί το πλείστον από τις αρρώστιες και την πείνα.

Τα νέα μέτρα που εφάρμοζαν οι Νεότουρκοι σε πρώτη φάση εναντίον του αντρικού πληθυσμού, γνωρίζοντας ότι η εξόντωσή του θα διευκόλυνε την υλοποίηση των σχεδίων τους, θορύβησαν και τον Αυστριακό υποπρόξενο Αμισού Kwiatkowski, ο οποίος ενημέρωσε τον υπουργό Εξωτερικών της Αυστρίας Buriàn για τις πρόσφατες αποφάσεις του μουτεσαρίφη Αμισού Ραφέτ μπέη:

Στις 26 Νοεμβρίου μου είπε ο Ραφέτ μπέης: Τελικά με τους Έλληνες πρέπει να ξεκαθαρίσουμε όπως και με τους Αρμενίους. [...] Στις 28/11/1916 μου είπε ο Ραφέτ μπέης: Πρέπει τώρα να τελειώσουμε με τους Έλληνες. Έστειλα σήμερα στα περίχωρα τάγματα για να σκοτώσουν κάθε Έλληνα που συναντούν στο δρόμο. Φοβάμαι την απέλαση ή την εξορία του συνολικού ελληνικού πληθυσμού και την επανάληψη των περσινών παραδειγμάτων.

Στις 7/9/1916 ο Mithrinek, που εκτελούσε χρέη πρεσβευτή μετά την ανάκληση του von Metternich, ενημέρωνε το Βερολίνο για τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του βαλή της Κασταμονής εις βάρος των Ελλήνων:

Στη Σινώπη η εκκαθάριση διήρκεσε 4 ώρες. Ο συνολικός ελληνικός πληθυσμός, που φτάνει τα 4.500 άτομα, μεταφέρθηκε εν μέρει στο Μπογιαμπάτ και την Κασταμονή και εν μέρει μοιράσθηκε σε τουρκικά χωριά του βιλαετίου. Τα ίδια μέτρα πάρθηκαν και στην Ινέπολη και σε μερικά άλλα χωριά.

Οι Αυστριακοί πρόξενοι διαπιστώνοντας τα αίσχη των συμμάχων τους αλλάζουν στάση και αρχίζουν, καταργώντας τα προσχήματα, να στέλνουν τηλεγραφήματα στο υπουργείο Εξωτερικών της χώρας τους και να επισημαίνουν τον μεγάλο κίνδυνο που διέτρεχαν οι Έλληνες. Την ίδια τακτική ακολούθησαν ως ένα σημείο και οι συνάδελφοί τους Γερμανοί, υιοθετώντας βέβαια διπλωματικότερες μεθόδους, στοιχείο που ενισχύει εν μέρει και την ευθύνη τους για τα γεγονότα.

Τον Δεκέμβριο του 1916, όπως επίσης και τον Ιανουάριο του 1917, ο Αυστριακός πρέσβης της Κωνσταντινουπόλεως Pallavicini πληροφορούσε την κυβέρνησή του για τα τελευταία γεγονότα στον Πόντο και συγκεκριμένα στη μαρτυρική Αμισό:

11 Δεκεμβρίου 1916. Ληλατήθηκαν 5 ελληνικά χωριά, κατόπιν κάηκαν. Οι κάτοικοι εκτοπίστηκαν. 12 Δεκεμβρίου 1916. Στα περίχωρα της πόλης καίγονται χωριά. 14 Δεκεμβρίου 1916. Ολόκληρα χωριά καίγονται μαζί με τα σχολεία και τις εκκλησίες. 17 Δεκεμβρίου 1916. Στην περιφέρεια Σαμψούντας έκαψαν 11 χωριά. Η Ληλασία συνεχίζεται. Οι χωρικοί κακοποιούνται. 31 Δεκεμβρίου 1916. 18 περίπου χωριά κάηκαν εξ ολοκλήρου. 15 εν μέρει. Περίπου 60 γυναίκες βιάστηκαν. Ελεηλάτησαν ακόμη και εκκλησίες.

Το ίδιο χρονικό διάστημα ο Γερμανός πρέσβης Kühlmann ενημέρωνε τον αρχικαγκελάριο Hollweg στο Βερολίνο:

Οι πρόξενοι Σαμψούντας (Bergfeld) και Κερασούντας (Schede) αναφέρουν για τις άμεσα απειλούμενες μετατοπίσεις των ελληνικών παραλιακών πληθυσμών... Μέχρι τώρα δολοφονήθηκαν 250 αντάρτες. Αιχμαλώτους δεν κρατούν. 5 χωριά παραδόθηκαν σε στάχτη.

Σύμφωνα με άλλη αναφορά του ιδίου, στις 16 Δεκεμβρίου:

[...] Ελληνικές προσφυγικές οικογένειες, οι περισσότερες γυναίκες και παιδιά, πολύ μεγάλος αριθμός εξορίζονται από τα παράλια προς τη Σεβάστεια. Η ανάγκη είναι μεγάλη.

Οι πορείες θανάτου

Με αφορμή την προέλαση των ρωσικών στρατευμάτων και τη στρατοπέδυσή τους στις παραλιακές περιοχές του Χαρσιώτη ποταμού, λίγο έξω από την Τρίπολη, και μεσογειακά στη Χεριάνα, οι Νεότουρκοι βρήκαν την ευκαιρία να απαλλαγούν από την παρουσία των επικίνδυνων και ενοχλητικών Ελλήνων των πλούσιων περιοχών της Τρίπολης και Κερασούντας. Προβάλλοντας τον κίνδυνο πιθανής σύμπραξης

των χριστιανών με τους Ρώσους, αποφάσισαν να θέσουν σε εφαρμογή την απομάκρυνση των Ελλήνων για στρατιωτικούς, δήθεν, λόγους.

Στις 3/16 Νοεμβρίου 1916 άρχισαν τους εκτοπισμούς με τους Έλληνες της περιοχής Τρίπολης. Η Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ στο βιβλίο της *Η Τρίπολη του Πόντου* δίνει, αξιοποιώντας μοναδικά τα χειρόγραφα των Χατζηγιώργη Δημητριάδη και Μιλτιάδη Λαγγίδη, την εξιστόρηση των γεγονότων:

Στις 8 Νοεμβρίου ανακοινώθηκε το φερμάνι, στις 13 τοιχοκολλήθηκε, κι ίσαμε τις 16 έπρεπε όλος ο πληθυσμός της Τρίπολης να έχει εγκαταλείψει σπίτια, χωράφια και πλεύμενα. Ο λαός της Τρίπολης έπρεπε να έχει θάψει εκεί που κοιλοπόνεσε, εκεί που μόχθησε, εκεί που χάρηκε κι αγάπησε την καρδιά του, τη μεγάλη καρδιά ενός μικρού πληθυσμού που ακολούθησε στητός, ανίκητος, την πίστη και την πατρίδα του.

Ούτε ένας Έλληνας της Τρίπολης δεν τούρκεψε, ούτε ένας δεν προτίμησε ν' αλλαξοπιστήσει για να σώσει την ζωή του...

Είκοσι πέντε μέρες κράτησε το μαρτύριο της διαδρομής του λευκού θανάτου. Στις 9 Δεκεμβρίου ανακοινώθηκε επίσημα στους εκτοπισμένους ότι ορίστηκε ως τόπος οριστικής διαμονής τους το αρμενικό χωριό Μπικ, που ήταν έρημο, γιατί οι 500 οικογένειές του σφαγιάστηκαν ένα χρόνο νωρίτερα.

Το κλίμα του χωριού, συνεχίζει η Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ, δε μας φάνηκε καλό, γιατί το νερό ήτανε γλυφό κι άνοστο και δεν μπορούσαν να το πιουν ούτε και οι άρρωστοι με τα καμένα χείλια του πυρετού τους. Όμως η ανάγκη να είμαστε όλοι μαζί, κοντά-κοντά, για ν' αντικρίζουμε τη μοίρα, μας έκανε να κατοικήσουμε όλοι στο Πικ, στο Πικ που στάθηκε το απέραντο νεκροταφείο χιλιάδων χριστιανών, στο Πικ που σαν το συλλογιστούμε βλέπουμε έναν τεράστιο ξύλινο σταυρό, στο Πικ που αφήσαμε ό,τι είχαμε πιο αγαπημένο, πατεράδες γέρους και τρυφερά παιδιά, τις μάνες μας και τις γυναίκες μας.

Μέσα στα σπίτια ζούσανε οι άνθρωποι μαζί με τους νεκρούς, κι ήτανε πιο ευτυχισμένοι κείνοι που είχανε κλείσει τα μάτια από τους αποθαμένους ζωντανούς. Τρεις μήνες είχανε περάσει από την μαύρη ώρα που μπήκαμε στο Πικ, έμπαινε ο Μάρτης μήνας κι από τις 13 χιλιάδες που είχαμε ξεκινήσει, δεν μένανε πια παρά 800, αδύναμοι κι ανίκανοι για κάθε δουλειά. Από τους 800 που σωθήκανε οι 300 ήτανε αστοί, οι άλλοι χωρικοί [...].

Ο Γεώργιος Σακκάς, ο ιστορικός της Τρίπολης του Πόντου και, σε όλη του τη ζωή, ακούραστος εργάτης του ποντιακού ελληνισμού, καταθέτει για τα ίδια γεγονότα:

Το τι υποφέραμε μέσα στους τέσσερις αυτούς μήνες είναι κάτι φοβερό, ανήκουστο, ανώτερο από κάθε περιγραφή.

Η τετράμηνη αυτή περίοδος υπήρξε η σκοτεινότερη και απαισιότερη της μακραίωνης ζωής μας στην Τουρκία. Εκείνο που εκ των υστέρων διαπιστώσαμε ήταν ότι η συμφορά μας είχε πάρει τεράστιες διαστάσεις και ότι ο θάνατος αποδεκάτισε και ερήμωσε κυριολεκτικά τις τάξεις των ατυχών εκείνων οικογενειών, που εγκαταστάθηκαν κυρίως στο Μπιρκ και στο Κόλισαρ.

Είδα, όπως εξακριβώθηκε κι αργότερα, μέσα στον συνταρακτικό εκείνο σάλο να σβήνουν και να εκριζώνονται ολόκληρες οικογένειες.

Είδαν πολλά τα μάτια μας. Είδαν περιστατικά που η θύμησή των γεννά το δέος και συνταράζει βαθιά την ψυχή μας. Είδαμε, ζήσαμε και υποφέραμε τη φρικτή δοκιμασία περιστατικών, που και τώρα, ακόμη, όταν τα φέρουμε στο νου μας, μας φαίνονται τόσο απίθανα και τόσο απίστευτα, που πολλές φορές διερωτώμεθα αν όλα αυτά δεν ήσαν εξημμένης φαντασίας πλάσματα ή αληθινά γεγονότα. Επί τέσσαρες μήνες ζούσαμε μέσα στο σπαραγμό και στην ατέλειωτη τραγωδία μας, μόνιμα συντροφιασμένοι με το θάνατο.

Η επίσημη εμφάνιση του Τοπάλ Οσμάν

Με εξαίρεση, προσωρινά, την Κερασούντα, όπου για άλλη μια φορά αποδέχτηκε ότι η παρουσία των ευρωπαϊκών προξενικών αρχών έπαιζε καθοριστικό ρόλο στην

επιβολή της τάξης και στην αποκατάσταση της ηρεμίας, οι Έλληνες των εκκλησιαστικών επαρχιών Πουλαντζάκης, Κασσιόπης και Γιολ Αζούζ είχαν την τραγική τύχη των υπόλοιπων χωριών της περιοχής. Ο Λάμπρος Μαυρίδης από το Τεπέ Κιοϊ της Πουλαντζάκης καταθέτει ότι «από τους 700 που βγήκαμε εξορία από το χωριό μας το 1916 γυρίσαμε 232 άτομα», τα οποία, ωστόσο, ένα χρόνο αργότερα, υπέστησαν χειρότερα μαρτύρια από τον Άιχμαν του ποντιακού ελληνισμού, Τοπάλ Οσμάν:

Κανένα χρόνο μετά το γυρισμό μας από την εξορία (1916), κακήν κακώς, ζήσαμε. Ύστερα ο Τοπάλ Οσμάν ήρθε χαράματα και περικύκλωσε το χωριό με τους τσέτες του. Μάζεψαν τον κόσμο, έναν-έναν τους χωριανούς και τους έβαλαν σ' ένα σπίτι, σιμά στην εκκλησία: Άντρες, παιδιά, γυναίκες, γέρους, μωρά. Έδωσαν φωτιά το σπίτι και τους έκαψαν ζωντανούς!

Προτού να τους κάψουν διάλεξαν 4-5 νέες γυναίκες και τις κράτησαν για τον εαυτό τους. Μετά έχυσαν 10 τενεκέδες πετρέλαιο μέσα και ολόγυρα στο σπίτι και κατόπιν έρριξαν μια χειροβομβίδα. Άναψε φωτιά! Το σπίτι ήταν του Κοντού του Κώτα. Δέκα-είκοσι λεφτά κράτησε το κακό. Φώναζαν. Οι φωνές των γυναικών «σουν ουρανόν έβγαιναν» (οι φωνές των γυναικών ανέβαιναν στον ουρανό). Τινάχτηκε το σπίτι μες στις φλόγες κι όλους τους πλάκωσε μέσα!

Ένα κορίτσι απ' το παράθυρο πήδηξε και έφυγε απ' τη φωτιά. Έριξαν σφαίρες οι τσέτες αλλά ήταν κατήφορος και γλίτωσε. Μια σφαίρα την πήρε ξυστά στο κεφάλι. Ρούδα τη λέγανε. Ήρθε κοντά σε μας που ξεφύγαμε απ' το πρωί. Τη ρώτησα για την γυναίκα μου και τα παιδιά μου. Μου είπε: «Τη γυναίκα σου την είδα, τα παιδιά σου δεν τα είδα».

Οι πέντε γυναίκες που διάλεξαν για να τις πάρουν οι Τούρκοι να τις βιάσουν, το κατάλαβαν και σαν έβλεπαν τη φωτιά και τις φωνές, πήδησαν μέσα στο σπίτι λέγοντας:

- «Είη το όνομα του Κυρίου!...».

Πήδησαν στη φωτιά και κάηκαν. Πέθαναν μαζί με τις άλλες.

Αυτό όλο κράτησε μισή ώρα. Μετά μισή ώρα οι τσέτες έφυγαν και πήγαν στ' άλλα χωριά. Και σε κάθε χωριό μισή ώρα στέκονταν, έκαιγαν, έκαιγαν, και συνέχεια έφευγαν. Δεκαεφτά (17) χωριά έκαψαν στη συνέχεια. Τα Γούζερε, Κόλτιζι, Τεπέκιοϊ, Τεμιρτζίκιοϊ, Γιόμα, Κινέη... Δεν έκαιγαν τα σπίτια των χωριών. Μόνο ένα σπίτι έκαιγαν μαζί με τους ανθρώπους.

Είναι η εποχή που κάνει την επίσημη εμφάνισή του, στον Δυτικό κυρίως Πόντο, ο

βασικότερος από τους δολοφόνους του ποντιακού ελληνισμού, ο Οσμάν αγά Φιριτινογλου, ο γνωστός Τοπάλ Οσμάν (κουτσός Οσμάν), επειδή είχε χάσει το ένα πόδι του κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων. Ένας αγράμματος, άξεστος, και εντελώς αδίστακτος άνθρωπος, πιστό όργανο του βαλή, με του οποίου την αρχική εισήγηση αλλά και την έγκριση των τοπικών αρχών αναδείχτηκε σε τύραννο και δικτάτορα της Κερασούντας αλλά και των ελληνικών χωριών

ληλατών, ατιμάζων, φορολογών, φονεύων, εισερχόμενος νύκτωρ εις τας ελληνικάς οικίας μετά της περί αυτόν πολυαρίθμου σπείρας ενόπλων κακούργων, ενεργών άνευ επισήμου τινός εντολής κατ' οίκον ερεύνας, φυλακίζων αυθαιρέτως, και εν γένει καταστάς φοβερά δια τους Έλληνας μάστιξ.

Χιλιάδες έγγραφα και εκατοντάδες βιβλία αναφέρονται στις ποικίλες δραστηριότητές του, αλλά κυρίως στα εγκλήματα που διέπραξε σε βάρος των Ελλήνων του Πόντου. Με τις ευλογίες των Νεοτούρκων, και αργότερα του ιδίου του Κεμάλ, ο οποίος τον διόρισε γενικό διοικητή της Μαύρης Θάλασσας, κι εμπορούμενος από άσβεστο μίσος εναντίον καθετί ελληνικού, υλοποίησε το γενοκτονικό πρόγραμμα της τουρκικής ηγεσίας εξαφανίζοντας από το χάρτη περισσότερα από χίλια ελληνικά χωριά και κατόρθωσε, με την πλασματική πληθυσμιακή υπεροχή των μουσουλμανικών εθνοτήτων, να αλλοιώσει την εθνολογική σύσταση του Πόντου.

*Ο Κωνσταντίνος Φωτιάδης είναι καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

Πηγή: pontos-news.gr